

Путров С., кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры физической реабилитации, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), ludapeti2012@rambler.ru

Генезис явления биосоциальных технологий влияния на здоровье человека

Отмечено, что биосоциальные технологии влияния на здоровье человека имеют деятельностное происхождение. При этом ясно, что постановка проблемы о деятельной природе биосоциальных технологий своим корнем входит в глубины ее родовой жизни. Первопричиной и триггерным механизмом, которой являются потребности человека в преодолении определенных естественных и приобретенных ограничений в собственной жизнедеятельности. Потребность в биосоциальных технологиях появляется тогда, когда возникает необходимость руководить процессами развития человека, а также выбирать и использовать наиболее рациональные с точки зрения эффективности действия. Автор указывает, что при этом может идти речь, как о множественности субъектов социального управления, так и о полимодальности способов решения социальных проблем, базирующихся не только на интеллектуальной рефлексии, но и на реальной практической деятельности людей.

Ключевые слова: генезис, биосоциальные технологии, влияние, здоровье человека.

* * *

УДК 1(091): 16

Чернова Л. П.
кандидат філософських наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Соціокультурна зумовленість наукового знання

Оскільки в наш час від імені науки відбувається легітимізація і канонізація найбільш респектабельного знання, то цілком закономірно, що мова науки зокрема і знання загалом на рівні стереотипів має ледве не сакральний статус. Наскільки такий стан речей є коректним? Сформулювати переконливу відповідь дозволяє дослідження аспекту соціокультурної зумовленості наукового знання.

Ключові слова: соціокультурна сфера, детермінація, наукове знання, критерій науковості, криза науки.

Є істини, які ми знаємо. А є ті, яких ми не знаємо. Але від того, що ми їх не знаємо, вони не перестають бути істинами. Назвемо їх “істини самі по собі”. Як аргументовано доводить у своїй книзі Бернард Больцано [1, с. 49-50], універсальна наука стає можливою тоді, коли ми припускаємо можливість існування подібних “істин самих по собі”.

Критерієм науковості І. Кант вважав те апріорне знання, достовірність якого доведена за зразком математики до рівня аподиктичності, апріорізму. Примусова сила наукового мислення ґрунтується на тому, що всі надбання науки можуть бути репрезентовані у вигляді послідовності тверджень, кожне з яких може бути лише істинним або хибним. Причому, спосіб перевірки пропонується разом з твердженням, тому перевірка в принципі доступна всім. Когнітивний компендіум релігії і філософії має істотні відмінності від наведених ознак науки, тому існує лише одна фізика, на тлі численних філософських і релігійних парадигм.

У наш час розгортається криза сенсу науки, який виявляється на всіх рівнях функціонування цього соціального інституту [3, с. 118].

На макрорівні криза сенсу науки виявляє себе в тому, що сучасне суспільство амбівалентно оцінює функціонування системи науки як соціального інституту. Теперішня наука багата в чому не відповідає як існуючій соціальній реальності, так і потребам майбутнього. Критиці піддається як зміст освіти, так і її

результат. З боку суспільства висувуються різні вимоги і пропозиції щодо вдосконалення системи масової освіти, однак широкомасштабне реформування освітньої системи не поспішає призводити до очікуваних позитивних результатів.

На мезорівні криза сенсу науки виявляє себе в гетерогенності наукових концептів, у множинності оцінок існуючого стану і пропонованих методів його оптимізації. Роз’єднаність наукового дискурсу можна проілюструвати не лише на прикладі боротьби різних теоретичних концептів, а й засобом критичного відношення до них з боку інших суб’єктів науки. В сучасних умовах наука перестала бути істиною в останній інстанції і дороговказом для масової свідомості.

На макрорівні криза сенсу науки характеризується втратою мотивації до освоєння традиційного змісту науки, відмовою реципієнтів бути лише об’єктами наукового впливу, “судинами для наповнення наукою”.

Таким чином, гіпердинаміка сучасної соціальності, плюралістичність культурних світів і принципова невизначеність майбутнього людства істотно проблематизують сутнісні підстави наукової сфери.

Істотним недоліком є ігнорування чи навіть заперечення основної генеалогічної цінності науки – її “запитального” характеру. Між іншим, саме цей інструмент завжди вважався основною перевагою науки як форми суспільної свідомості й сфери знання. Прикро, але сучасна наука (особливо її адміністративно-управлінська вертикаль) замість того, щоб ефективно використовувати запитальний ресурс, менторським тоном виголошує від імені Її Величності Істини інтелектуально невибагливі або взагалі сумнівні постулати.

Амплітуда проблемних факторів сучасної науки також ставить під сумнів сцієнтистський акцент класичної науки, котрий виражається в суб’єкт-об’єктній епістемології, у вимозі ціннісної індиферентності дослідника як передумови для отримання достовірних результатів. Сучасний теоретик науки неминуче залучається в поліаспектність смислового поля того феномена, про який він “запитає”, тому більшість досліджень іманентно містить ціннісні пріоритети дослідника.

К. Поппер наполягав на необхідності змиритися з думкою, що “наука є не сукупністю знань, а лише системою гіпотез, котрі, за великим рахунком, неможливо обґрунтувати. Їх використовують доти, доки їм знаходять практичне підтвердження. Але ми ніколи не зможемо з упевненістю стверджувати, що вони “істинні” чи хоча б “вірогідні” [9, с. 170]. Лавиноподібний утилітаризм, яким наукове знання останнім часом просякнуте наскрізь, істотно дискредитував науку як таку, розвіяв рожеві ілюзії масової свідомості відносно завдань і можливостей наукової сфери: “Науки знаходять своє обґрунтування в корисності, а не в істині” [2, с. 144].

В цьому, власне, й полягає проблема неадекватності науки буттєвим реаліям, з’ясуванням сутності яких наукове знання покликане опікуватися. С. Булгаков привернув увагу до ще однієї проблеми: “Наукотворчість значно вужча життя, оскільки суб’єкт та об’єкт у живій єдності виражають себе не в

науковому пізнанні, а в дії, в реальному житті. Наука вивчає лише труп природи. Вона вирізає із живого організму окремі шматки дійсності, аби в них зорієнтуватися і встановити деяку механічну закономірність. Потім вона складає вирізані шматки назад, але це вже виявляється мертва природа” [2, с. 154].

Адекватне висвітлення особливостей і закономірностей наукової артикуляції потребує першочергового дослідження науки як соціального феномену, аналіз культурних, духовних і комунікативних аспектів функціонування наукової реальності. У чому ж полягає найбільш виразна відмінність між наукою та культурою? Якщо в епіцентрі уваги науки перебувають причинно-наслідкові зв'язки дійсності, то покликанням культури є окреслення мети і спонука рухатись у напрямку до цієї мети. Такої мети і таких цільових пріоритетів практично не існує в природі або ж їх дуже важко виявити і верифікувати. Тому їх можна лише створити. Яким чином? Насамперед засобом цінностей, уявлень про те, що має пріоритетне значення, що повинно бути.

Соціально-філософський апарат дослідження науки, особливо поняття соціальності, соціальних процесів, соціального знання, базується на працях сучасних соціальних філософів, представників теоретичної соціології, а також соціальної психології та структурної семіотики: М. Вебера, А. Шютца, П. Бергера, Т. Лукмана, З. Баумана, Е. Тоффлера, Д. Белла, П. Друкера, Т. Парсонса, Н. Лумана, Е. Гідденса, П. Бурдьє, Ю. Габермаса, Дж. Роулза, А. Печчеї, П. Штомпки та інших.

Важливі аспекти соціокультурних і ціннісних систем різних історичних епох, а також притаманних їм типів особистості розкриваються у працях С. Аверінцева, В. Андрущенко, Л. Баткіна, М. Бахтіна, М. Вебера, Р. Гвардіні, А. Гуревича, В. Кременя, С. Кримського, Д. Лихачова, І. Надольного, В. Пазенка, М. Поповича та інших дослідників.

Аналізу історичних типів наукової раціональності присвячені дослідження М. Гайдеггера, Ж. Дерріди, Ж. Дельоза, К. Поппера, Т. Куна, П. Фейєрабенда, Р. Рорті, П. Козловські, М. Мамардашвілі, Г. Щедровицького та інших.

Проблема невідповідності сучасної науки змінам соціальних умов аналізувалася У. Джонстоном, Ф. Кумбсом, Б. Саймоном.

Втім, відчувається брак філософського дослідження факторів, які визначають становлення теорії наукової сфери, осмислюють фактори подолання кризових тенденцій на рівні сучасної науки і суспільства, пропонують теоретичні й практичні інструменти подолання проблем, загроз і небезпек. Вкрай необхідним є розгляд генезису, проблемних аспектів, вірогідних перспектив і функціонально-інструментального покликання науки як структурної складової суспільної свідомості, її контекстуальної залежності від соціокультурного і світоглядного еволюціонування суспільної свідомості.

До середини ХХ століття дослідницькі пріоритети філософії науки змістилися від питання про структуру природничонаукового знання до механізмів його функціонування і розвитку. Актуалізувалося завдання

побудови логіки розвитку наукових теорій на основі ретельного вивчення реальної емпіричної історії науки. В результаті почалося інтенсивне становлення так званих некумулятивних моделей науки, що протистоять кумулятивним моделям позитивістів.

Сутність кумулятивізму виразно охарактеризував М. Бунге: будь-яка історична послідовність наукових теорій зростає – у тому сенсі, що кожна нова теорія включає попередні теорії. В цьому процесі ніщо й ніколи не втрачається. Ця точка зору припускає безперервне зростання у вигляді адитивної послідовності теорій, що сходяться до деякої межі, котра об'єднує всі теорії в єдину цілісність.

У другій половині ХХ століття кумулятивне уявлення про зростання наукового знання втратило свою популярність. Було з'ясовано, що кумулятивна парадигма не корелюється з реальною історією науки, оскільки науковий поступ супроводжується істотними втратами ідейно-світоглядного і концептуального ґатунку. Одним із найбільш рішучих противників кумулятивної моделі розвитку різко був Т. Кун. Досліджуючи проблему факторів, котрі визначають вибір ученими між альтернативними теоріями, він висунув некумулятивну модель розвитку науки, в епіцентрі якої перебувала теза про “несумірність” теорій, що конкурують між собою в період наукової революції.

Під “несумірністю” теорій Т. Кун, як і П. Фейєрабенд, розумів неможливість порівняти їх один ні за критерієм істинності, ні за рівнем універсалізму (можливості застосування на практиці чи в теоретичних конструкціях). Основні елементи кунівської моделі – “парадигма”, “наукове співтовариство” і структуризація розвитку науки на дві фази: “аномальну” (революційну) та “нормальну” (стабільну, накопичувальну). Парадигма і наукове співтовариство – взаємопов'язані елементи, які не можуть існувати один без одного. З одного боку, наукові співтовариства є носіями парадигм, з іншого, – парадигма є основою самоідентифікації і відтворення наукового співтовариства.

Під парадигмами Т. Кун розумів визнані всіма науковими досягненнями, які впродовж деякого часу забезпечують наукове співтовариство моделлю (моделями) постановки проблем та їх розв'язання. Парадигма має в своєму розпорядженні обґрунтовані відповіді на ключові запитання, котрі слугують світоглядним, критеріальним і концептуальним орієнтиром. Т. Кун звів сутність “нормальної” науки до “наведення ладу”. Власне, цією рутинною і зайнятою більшість учених у процесі наукової діяльності.

Такий методологічний підхід схилив науковця до необхідності втиснути в парадигму якомога більше досліджуваних явищ і феноменів. Натомість явища, які не поміщаються в прокрустове ложе парадигми, часто взагалі випускаються з поля зору, ігноруються або їхня значущість цілеспрямовано применшується, мінімізується. В межах “нормальної” науки вчені, як правило, не ставлять собі мету створити нові теорії – навпаки, дослідження спрямовуються на розробку тих явищ і теорій, які мають статус фаворитів домінуючої парадигми [4, с. 59].

Наукова революція (“аномальна” фаза в розвитку науки) полягає в зміні лідируючої парадигми. Через

несумірність парадигм їх конкуренція набуває ознак наукових співтовариств, а перемога визначається не стільки внутрішньо науковими, скільки соціокультурними і навіть соціально-психологічними процесами. Конкуренція між різними групами наукового співтовариства – єдино можливий інструмент, який призводить до перегляду парадигмальних пріоритетів. На переконання Т. Куна, відмова від попередньої парадигми завжди є результатом чогось істотно більшого, ніж порівняння теоретичних викладом з практичними, емпіричними і концептуальними даними.

Трансформація наукової парадигми в наш час – це передусім зміна стандартів, формату наукової раціональності. На сьогодні у філософському середовищі домінуючою є позиція, згідно з якою раціональність історично мінлива. Це може здатися алогічним і парадоксальним, проте має слушність також позиція дослідників, котрі стверджують про незмінність раціональності. Певною мірою вони також праві, оскільки попри історичні зміни раціональності спостерігається незмінність деяких її елементів. Це дає підстави стверджувати про раціональність як єдиний феномен в багатьох різновидах.

Неадекватне наповнення конкретним змістом поняття раціональності та сповідування такого стану на практиці призводить до криз людської культури, як у пізнавальному, так і в смислотворчих планах. Криза певного типу раціональності зумовлюється тим, що конкретний набір принципів і правил, якими керується в своїй діяльності розум (лінійність, редукціонізм, жорстка детермінованість тощо), виявляється малоефективним в освоєнні світу, організації суспільного життя, перетворенні зовнішнього середовища і т. п.

Раціональність класичної науки, яка містить у своїй основі математичне природознавство, сприймається як протипага середньовіччю в цілому і християнству зокрема. Але без нього була б неможлива новоевропейська наука. “Раціональний ірраціоналізм” християнства посприяв становленню новоевропейської науки. Саме в лоні християнської думки постали ідеї прямолінійності часу, а відтак і руху як такого, що стало основою не лише нової фізики, а й нового бачення світу загалом. Християнство актуалізувало, інкорпорувало в суспільну свідомість ідею актуальної нескінченності, яка лише згодом отримала належне місце в наукових побудовах.

Окрім позитивних аспектів християнського впливу були й негативні, які визначили той негативний бік новоевропейської науки, що нині став головною мішенню критики науки. Йдеться про тезу, згідно з якою людина – цар природи і має повне право використовувати її на власний розсуд, а наука – той засіб, який в цьому їй має допомогти. Такий тип науки повністю відсторонений від духовності й суб’єктивності. Де-факто він є шляхом у нікуди.

З одного боку, широкомасштабні кризи раціональності по своїй суті є кризами певного ставлення людини до навколишнього середовища. З іншого боку, кожен тип раціональності визначає ставлення людини до навколишнього світу. Найбільш

виразним негативним прикладом новоевропейського типу раціональності може слугувати екологічна криза.

Сучасні парадигмальні зміни в науці є виявом вичерпання як можливостей певного ставлення до світу, так і світоглядно-концептуальних орієнтирів, на досягнення яких скеровує увагу стара парадигма.

Феномен нестабільності постає в якості визначального чинника в розумінні світу й людського суспільства, ідея нестабільності є визначальною рисою нової наукової парадигми, а відтак і нової наукової раціональності, яка надає можливість досягти нові пізнавальні горизонти, нові зрізи реальності, які характеризуються такими рисами, як становлення, нелінійність, нестаціонарність, нестійкість. Нестабільність виникає всюди – у фізичних, хімічних, біологічних, психологічних, соціальних, культурних, інформаційних, інтелектуальних, духовних середовищах, де взаємодіють і протистоять один одному суб’єкти, фактори і тенденції. З огляду на тотальність цього явища нехтувати ним не варто.

Наукова парадигма, яка базується на ідеї нелінійності, намагається не тільки об’єднати природничонауковий та гуманітарний компоненти культури, а й трансформувати наше розуміння універсальній ролі метамови, котра синтезує фундаментальні закони природознавства, філософії та синергетики. Ідея нелінійності передбачає відсутність жорсткого детермінізму, характерного для парадигми лінійного функціонування світу, яка лежить в основі раціональності класичної науки. Це особливо яскраво проявляється на прикладі науки Нового часу, передусім у класичній механіці. Принцип нелінійності в розумінні світу не відкидає й не заперечує здобутки класичної науки (які, власне, перевірені часом та практикою), а лише вказує на межі їхнього застосування.

Лінійний підхід є неефективним при розгляді відкритих і складних систем, яким притаманна самоорганізація і саморозвиток. Відкриті нелінійні системи еволюціонують під впливом не лише флуктуацій у зовнішньому середовищі, а й внаслідок внутрішніх суперечностей, котрі спонтанно виникають у надрах системного об’єкта. Це призводить до істотного збільшення факторів, що впливають на розвиток системи, а також унеможливує встановлення однозначних причинно-наслідкових зв’язків. Як наслідок – передбачення розвитку системи можуть бути зроблені лише на нетривалу перспективу і у вузькому спектрі можливих ліній розвитку.

Сучасна наукова парадигма інтерпретує світ в основному складною і нестабільною системою, в якій людині хоч і відводиться важлива роль, проте це не роль повновладного господаря, а роль одного з гравців. І коли гуманізм проголошує людину найвищою цінністю, то для її збереження необхідно усвідомлювати важливість збереження інших складових світ-системи. Відтак, людині слід розважливо поглянути на дійсність і урівняти себе з іншими визначальними компонентами світу.

Наукова парадигма сучасної науки істотно відрізняється від стандартів науковості й пояснення світу, що були сформовані в епоху Нового часу. Ключовими елементами цієї парадигми є ідея нестабільності, яка, в свою чергу, актуалізує ідею

нелінійності в розумінні й змалюванні світу. Для ефективного функціонування в умовах багатоманітної сучасності ідея гуманізму має бути переосмислена з урахуванням новітніх трансформацій наукової парадигми та наукових даних.

Наукове знання – провідний елемент наукового простору, впорядкована в просторі й часі знаково-символічна система вираження пізнавальної діяльності людини. Воно існує як лінійний (просторовий) текст, об'єктивних детермінованих та індетермінованих багатовекторних зі зворотними зв'язками (і в цьому плані нелінійних) смислових висловлювань про об'єкти пізнання, вихід за які є виходом за межі науковості у сферу синкретичності, міфологічності та вірувань. Суб'єкти і об'єкти науки, її положення, способи їх творення і опанування ними є об'єктивованими, дистанційованими й ідентичними в усіх соціокультурних ареалах, тому наукові положення мають один і той же функціональний простір.

Важливою тенденцією науково-освітнього простору є зростання в ньому частки соціогуманітарного знання, яке хоч і запозичує деякі властивості знань природничих наук (окремі методи та форми вираження), але водночас спостерігається і зворотній процес: соціогуманітарні дослідження все більше стають аналогами для досліджень у сфері природознавства і технічних наук (метод інтерпретації, ідеї еволюційних, революційних змін, значення ціннісного елемента в знаннях тощо), соціогуманітарні знання стають усе більш технологічними та праксеологічними. Економічні категорії на кшталт “інтелектуальна власність”, “інтелектуальний капітал”, “символічний капітал” і т. ін. стають невід'ємними складовими сучасного наукового простору.

Наука має бути об'єктивною в тій мірі, в якій людина може бути об'єктивною [6, с. 109-110]. Всі помилки сучасної науки мають у своїй основі небажання визнати недосконалість людської природи. У цьому випадку вчений уподібнюється невротикові – він спрямовує свої зусилля виключно в напрямку “чистоти” і “об'єктивності”, він хоче бачити в собі “лише мислителя”, притлумлюючи свою людську природу, а в результаті, за іронією долі, втрачає інтелектуальний потенціал і психологічне здоров'я. Зрештою, якби наука була методичною сукупністю правив і процедур, то чим би вона відрізнялася від конвеєрного ремесла або від “науки про дамські парасольки”?

Наука часто потрапляла в іронічні ситуації, відстоюючи “істини”, які згодом виявлялися курйозом або й узагалі нісенітницею [5, с. 387-388]. Зокрема, ще за кілька років до того, як брати Райт підняли в повітря перший літальний апарат, наукові авторитети безапеляційно стверджували: важчий за повітря механічний об'єкт літати не може. Або ще один приклад: тривалий час мімікрію “науково” пояснювали як результат виживання найбільш пристосованих організмів. Стверджувалось, що одна з комах могла “випадково” народитися з тілом зеленуватого кольору, а потім – з огляду на успішність цієї комах – її потомство отримало вирішальну перевагу в конкурентній боротьбі. В різних формах ця зухвала теоретична викладка настільки часто повторювалася

вченими, що зуміла завоювати ледве не всезагальне визнання.

І це попри ігнорування винахідниками “наукових” пояснень мімікрії математичної неможливості серії “випадкових” поєднань і повторів: “Якщо підрахувати суму свідомої роботи, необхідної для того, аби зі шматка залізної руди отримати лезо ножа, то ми не візьмемося припускати, що ніж міг виникнути “випадково”. Було б цілковито ненауково очікувати, що в надрах землі знайдеться готове лезо з торговою маркою Шеффілда або Золінгена. Але теорія мімікрії очікує значно більшого, стверджуючи, що можна знайти сформовану природним чином друкарську машинку, яка цілком готова до вжитку” [7, с. 59-60].

У книзі К. Хюбнера “Критика наукового розуму” [6, с. 14-15] на конкретних прикладах ілюструється теоретична навантаженість емпіричних фактів, простежується, яким чином і в який спосіб різні теоретичні поняття і закони включаються в процес їх формування. Автором також з'ясовано вплив на цей процес позанаукових чинників. Емпіричні істини, як зазначає К. Хюбнер, є результатом застосування деякої системи правил. Самі ж правила мають складну системну організацію: вони включають не лише ідеї, поняття і закони раніше сформованих теорій, які беруть участь у формуванні наукових фактів, а й містять апріорні по відношенню до науки засновки у вигляді соціально-історичного контексту, сукупності соціокультурних передумов, які визначають можливості наукового досвіду в кожен конкретну історичну епоху тощо [10, с. 48].

Фактично принципи і фундаментальні ідеї наукових теорій не є результатом простого узагальнення фактів: вони містять певний апріорний компонент, особливості якого вкорінені в специфіці соціокультурної ситуації, котра відбирає, культивує, селекціонує з усіх можливостей наукового пошуку і артикулює засобом мови лише ту підмножину, що найбільш тісно корелює з характером соціокультурного і конкретно-історичного контексту.

Список використаних джерел

1. Больцано Б. Учение о науке (Наукоучение). Избранное / Б. Больцано. – СПб. : Наука+Meiner (Hamburg), 2003. – 519 с.
2. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / С. Н. Булгаков. – М. : Наука, 1990. – 412 с.
3. Виндельбанд В. Критический или генетический метод? Избранное: Дух и история / В. Виндельбанд. – М. : Наука, 1995. – 432 с.
4. Гиндилис Н. Л. Изменение мировоззренческих установок современной науки / Н. Л. Гиндилис // Философские науки. – М., 1999. – №3-4. – С. 56–64.
5. Слотердайк П. Критика цинического разума. / Перев. с нем. А. В. Перцева / П. Слотердайк. – Екатеринбург: Изд-во Урал, унта, 2001. – 584 с.
6. Степин В. С. К проблеме структуры и генезиса научной теории / В. С. Степин // Философия, методология, наука. – М. : Прогресс, 1991. – 312 с.
7. Успенский П. Д. Новая модель Вселенной / П. Д. Успенский. – СПб. : Издательство Чернышёва, 1993. – 560 с.
8. Хюбнер К. Критика научного разума / К. Хюбнер. – М. : ИФРАН, Бонн: Интер Национес, 1994. – 326 с.
9. Popper K. Gessamelte Werke / K. Popper // Erkenntnis. – 1934. – Vol. V. – 466 s.
10. Rouse J. Knowledge and Power: Toward a Political Philosophy of Science / J. Rouse. – Ithaca, N.-Y., 1987. – 312 p.

Chernova L. P., Ph.D., associate professor, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Sociocultural Conditionality of Scientific Knowledge

Because nowadays the name of science is the legitimation and canonization of the most respectable knowledge, it is quite natural that the language of science in particular and knowledge as a whole at the level of stereotypes has nearly a sacred status. To what extent this situation is correct? The study of socio-cultural aspect of scientific knowledge conditionality allows us to formulate a convincing answer.

Keywords: sociocultural sphere, determination, scientific knowledge, scientific criteria, the crisis of science.

Чернова Л. П., кандидат філософських наук, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Социокультурная обусловленность научного знания

Поскольку в наше время от имени науки происходит легитимация и канонизация наиболее уважаемого знания, то вполне закономерно, что язык науки в частности и знания в целом на уровне стереотипов имеет едва ли не сакральный статус. Насколько такое положение вещей является корректным? Сформулировать убедительный ответ позволяют исследования аспекта социокультурной обусловленности научного знания.

Ключевые слова: социокультурная сфера, детерминация, научное знание, критерий научности, кризис науки.

* * *

УДК 114:316.7

Гайтан В. В.

аспірант кафедри філософії, Національний університет "Одеська юридична академія" (Україна, Одеса), Gaitan_vi@ Rambler.ru

СОЦИОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ "ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ"

Надається аналіз трансформативних процесів в культурі пострадянських країн. Доводиться, що так званий "реальний соціалізм" функціонував як супер етатизм – тотальний державницький тип регулювання всіх соціальних процесів. Сучасний стан державотворення національних держав теж актуалізує етатизм як підміну побудови національних цінностей культури державницькими. Політика та ідеологія міфологізуються не лише у формах транзитів західних цінностей та технологій, а й у формах "транзитів" комуністичної ідеології як неоміфології пострадянського простору. Сучасна транзитологія стає способом інтерпретації модернізації посткомуністичних держав, що, однак, потребує не маніпулятивного запозичення опрацьованих стереотипів "наздоганяючого розвитку", а вибору особистісного шляху модернізації.

Ключові слова: соціокультурний простір, ідеологія, міфологія, "реальний соціалізм".

В сучасному просторі інтегративних та дезінтегративних тенденцій країн пострадянського простору велику роль відіграє політична антропологія як філософська дисципліна, що на новому рівні рефлексії оцінює антропні, цивілізаційні, культурні ризики глобалізаційних процесів. Модернізація культурно-історичного потенціалу країн пострадянського табору часто-густо пов'язується лише з так званим транзитом – переносом західних моделей розвитку, ідеологій, соціальних механізмів регулювання в посткомуністичний простір, що не завжди є виправданим та результативним.

Актуальним є розглянути типи модернізації культурно-історичного потенціалу країн бывшего СРСР в контексті широкого спектру антропогенних факторів розмаїття культурних ландшафтів Сходу і Заходу, Півдня і Півночі. Всім відомо, що ідеологічне та політичне поле трансформаційних процесів соціокультурного простору бувших країн СРСР має міфотворчий підтекст, де всі трансформації соціального простору набувають холистичних ознак панівної

надсистеми, до якої потрібно рухатися наздоганяючим країнам.

Втім англійський термін "трансформація" має два аспекти (transition і transformation) транзит свідчить про те, що виникає не лише зміна, а перехід з одного стану в інший, трансформація говорить про докорінні зміни, які відбуваються з тими чи іншими якостями, що зараз виникають в політичній, ідеологічній та економічній сферах.

Сучасна транзитологія – це система поглядів, яка характеризує соціокультурну реальність з позиції геополітичних реалій. Транзитологія стає наймоднішим і найулюбленішим способом інтерпретації модернізації посткомуністичних держав і трансформацій їх в соціокультурному та ідеологічному просторі соціокультурних ідей. Визначають декілька вимірів транзитології: всезагальний, коли будь-яка трансформація свідчить про зовнішні впливи, особливий, коли трансформація не може відбутися без західних впливів (транзиту), адаптивно-рецептивний (китайський варіант, зокрема), коли трансформація може трансформувати форми самого транзиту, перетворюючи його з західного на "постзахідний" та ін.

Втім, якщо транзитологія характеризує перший рівень трансформації соціальних систем, вона не може бути всезагальним механізмом та горизонтом осмислення трансформації як соціокультурного явища. Саме тому актуальним є визначити метаантропологічні, метакультурні та екологічні горизонти самої "трансформативності" як глобалізаційного фактору культури сучасності, зокрема культури країн пострадянського простору.

Проблематиці трансформації пострадянського соціокультурного простору як певної соціальної системи присвячено багато робіт як економічного, геополітичного, соціокультурного вимірів, так і робіт з філософії політики посткомунізму. Це дослідження В. Андрущенко, О. Бикова, С. Бистрицького, В. Бочарова, В. Дурнева, В. Колпакова, Ю. Пивовара, В. Тишкова, В. Федотової, Н. Федотової та ін. [1; 2; 4; 3; 5; 6; 9; 10], проте маловизначеною є філософська проблематика транзиту західних цінностей культури.

Мета статті – визначити соціокультурний контекст аналізу трансформативних процесів у пострадянському просторі.

Політика як здійснений акт впровадження влади не може бути функціонально діючим механізмом, якщо вона не має ідеологічних детермінант. Проте ідеологія лише тоді стає дієвим актом, коли вона має здатність впливати на свідомість шляхом актуалізації сугестивної, експресивної системи ідей. Комплекс ідей розгортається як певна ідеологія – система ідентифікації ідеалу та реальності, що здійснює владну функцію. Комплекси ідей, що здійснюють функцію впровадження владних інтенцій, визначають комплекс самоздійснення того чи іншого політичного акту.

Якщо ідеться про "реальний соціалізм", то немає більш складної конфігурації, яка б не піддавалась критиці. Вважається, що головний ідеолог КНРС М. Сулов охарактеризував цей стан суспільства як "розвинутий", на межі 80–90-х років його легко інтерпретували як "застій" або стагнацію. Проте "реальний соціалізм" або "розвинений соціалізм" є